

тання спеціальних криміналістичних знань у обліковій діяльності та чіткому функціонуванню запропонованої інтегративної моделі, як сучасного інструменту оптимізації техніко-криміналістичного забезпечення розслідування та попередження злочинів.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2010 р.

О.О. Дерев'ягін ■ **ВПЛИВ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ
НА КУРОРТАХ АР КРИМ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ
ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ**

Постановка проблеми. Важливе значення для ефективної організації ОРД підрозділів карного розшуку щодо запобігання скоєнню злочинів є врахування особливостей функціональної спрямованості й рівня соціально-економічного розвитку окремих територій, їх географії, традицій, які не можуть не впливати на стан злочинності: її рівень, структуру, динаміку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У різні часи проблеми визначення сутності оперативної обстановки та використання її аналізу у практиці запобігання злочинам та забезпеченні громадського порядку досліджували такі відомі кримінологи, як Г.А. Аванесов, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джуза, А.І. Долгова, А.Е. Жалінський, І.І. Карпець, В.М. Кудрявцев, В.І. Крігер, В.В. Ключков, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвак, В.В. Лунеев, Г.М. Міньковський, А.Б. Сахаров, Є.Б. Урганіс, В.П. Філонов [1 – 9].

Таким чином оперативну обстановку можливо розглядати як теоретичну категорію “теорії оперативно-розшукового моніторингу”, а також як елемент організації оперативно-розшукової діяльності, особливо карного розшуку. Насамперед це важливо під час формування оптимальної структури розгашування гласних та негласних сил карного розшуку в умовах курортів АР Крим та запобіганні скоєнню злочинів на них [2 – 8; 10, с. 124 – 128].

Мета. Дослідити вплив складових оперативної обстановки на ефективність запобігання злочинів підрозділами карного розшуку на курортах АР Крим.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні серед науковців є декілька поглядів на особливості дослідження організації ОРД та протидії злочинності:

- кожен регіон має свої особливості, що визначає індивідуальність підходу в організації ОРД та окремих її напрямків;

- організація протидії злочинності повинна бути універсальна для всіх регіонів [3];

- організація діяльності ОВС повинна бути особливою не тільки для регіону у цілому (Центральний), а й в його складових одиницях (Київська обл., М. Київ, Кіровоградська обл., Дніпропетровська обл. та ін.) [4].

Аналогічної думки науковці дотримуються стосовно курортних регіонів:

- особливість організації протидії злочинності та забезпечення громадської безпеки в залежності від типологізації курорту [5];

- розглядати та вивчати їх як єдиний об'єкт аналізу та запровадити на цій основі єдину модель організації діяльності ОВС з використанням ОРД щодо попередження, розкриття злочинів[6].

Функціональне призначення або спеціалізація курортного регіону обумовлюють якісну та кількісну специфіку контингенту осіб, які до нього прибувають на лікування та відпочинок, а рівень соціально-економічного розвитку визначається інфраструктурою населеного пункту, обсягом послуг, які надаються у розпорядження відпочиваючих для задоволення їх потреб, в тому числі і щодо розмаїтості відпочинку та дозвілля.

Окрім того, на специфіку організації діяльності карного розшуку впливає й категорія самого курортного міста або курортного регіону.

Таким чином, можна стверджувати, що модель організації роботи карного розшуку щодо запобігання скоєнню злочинів детермінується характером соціальних функцій і цільовим призначенням курорту, а також рівнем соціально-економічного розвитку регіону, де він розташований.

Різноманітність мікрокліматичних умов кримського півострову, достаток вічнозеленої рослинності гір та височин, родовища лікувальної грязі і джерел мінеральних вод сформували декілька типів курортів:

- кліматичні (Старий Крим),
- кліматобальнеологічні (Ялта, Алушта),
- кліматобальнеогрязьові (Євпаторія, Феодосія, Саки).

Виходячи з того, що понад 80% відпочиваючих приходиться на приморські курорти Криму нами були визначені за базові при дослідженні наступні приморські курорти: Євпаторія, Саки, Севастополь, Велика Ялта, Алушта, Судак, Феодосія. Означені курорти мають розвинуту інфраструктуру та характеризуються значною кількістю осіб, що відпочивають не тільки у "високий сезон", а й протягом всього року [7].

Як показує проведений нами аналіз наукових здобутків у галузі кримінології, кримінального права, криміналістики та проведене нами дослідження чинники, які характеризують середовище функціонування органів внутрішніх справ курортних регіонів, мають різне значення для організації системи за ступеням негативного впливу. Найбільший вплив

на діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії злочинності в цілому, та діяльність підрозділів карного розшуку щодо запобігання злочинів мають:

1. Територіальне положення Євпаторії, Севастополя, Ялти, Алушти, Судака характеризується високим ступенем освоєння, розвинутою інфраструктурою, м'яким кліматом, близьким до субтропічного, величезним рекреаційним потенціалом. Останнє зумовлено великою кількістю можливостей для відпочинку та лікування (провідну роль тут відіграє Чорне море та характерний вплив берегового приморського ландшафту). Для курорту Саки географічне положення характеризується сприятливим поєднанням кліматичних, бальнеологічних та приморських умов, що створюють унікальні можливості для лікування та профілактики хвороб. Особливостями міст Севастополь, Ялта та Феодосія є розвинута економічна, готельна та розважальна інфраструктура. Наявність транспортної розв'язки та портів.

2. Курортним регіонам Євпаторія, Сакі, Велика Ялта, Алушта, Судак притаманний однобічний економічний розвиток. Це виявляється в обмеженості матеріально-технічної бази, робота якої головним чином спрямована на вирішення основного завдання курортного регіону - обслуговування громадян, котрі приїждять на відпочинок та лікування, що у свою чергу обумовлює нерівний розподіл трудових ресурсів по галузях народного господарства: у сфері обслуговування задіяно приблизно 60 - 70% працездатного населення регіону. Порівняно з іншими регіонами та населеними пунктами тут набагато більше розвинутий торгівельний бізнес, причому в курортний сезон у зв'язку з появою та відкриттям нових торгівельних місць простежується чітка тенденція до нестачі місцевих трудових ресурсів для задоволення його потреб, адже кількість лотків, магазинів та майданчиків у цей період значно зростає. Слід також відзначити, що промислові, переробні, будівельні, виробничі підприємства, об'єкти сільського господарства, які розміщені на території регіону повністю орієнтовані на забезпечення потреб відпочиваючих та місцевого населення.

3. Однобічний економічний розвиток курортних регіонів зумовлює особливості демографічної структури місцевого населення. Тут більш висока питома вага осіб пенсійного віку - на 7%, жінок - на 4%, порівняно нижча питома вага громадян до 16-ти річного віку - на 6%. Це у свою чергу відбивається на структурі контингенту осіб, котрі скоїли злочини (більша кількість осіб старшого і пенсійного віку, жінок порівняно до інших регіонів).

Специфічною для курортних регіонів є сезонність безробіття в результаті консервації в зимовий період переважної більшості об'єктів рекреації [8].

Безсумнівним фактором подвійної дії є суттєва матеріальна підтримка населення, що постійно мешкає в курортних регіонах за рахунок обслуговування відпочиваючих, надання їм за плату житлових помешкань. Хоча на території курортних регіонів розміщена велика кількість санаторіїв, баз та будинків відпочинку, пансіонатів, кемпінгів, готелів, санаторно-курортних комплексів тощо, в курортний сезон відчувається помітний дефіцит місць, що розвиває ринок приватного найму житла для відпочинку. У зв'язку з цим слід мати на увазі, що ці прибутки складають переважну більшість річних заробітків окремих категорій населення курортного регіону. Але з кінця минулого року спостерігається зниження економічної активності та здобутків населення є подальше розмежування на бідні та багаті верстви, що сприяє скоєнню протиправних дій особливо корисливого характеру.

4. Сприятливі природнокліматичні умови в курортних регіонах притягують сюди на відпочинок та лікування багато людей, кількість яких у курортний сезон в декілька разів перевищує кількість місцевого населення. У цілому по курортних регіонах щільність населення в курортний сезон зростає приблизно у три рази й досягає максимуму в серпні. Усе це призводить до того, що крива злочинів та правопорушень у грудні, січні та лютому знаходиться у найнижчих точках, потім протягом березня і квітня повільно зростає, у травні, червні та липні зростає відчутно, протягом серпня-вересня знаходиться на найвищому рівні, в жовтні та листопаді – помітно спадає.

Наявність чітко простежуваної сезонної міграції населення в курортних регіонах породжує ряд специфічних проблем в організації діяльності органів внутрішніх справ та карного розшуку, зокрема: потреба в підвищенні кількості особового складу в курортний сезон, вирішення питання про зайнятість "зайвого" особового складу в "мертвий" сезон, визначення пріоритетних напрямків протидії злочинності особливо таких її складовій як запобігання вчиненню злочинів [9].

5. Характерною рисою курортних регіонів є короткочасність та швидка змінюваність відпочиваючих, їх концентрація в місцях загального користування (зони відпочинку, парки, пляжі, торгівельно-розважальні комплекси, розважальні заклади тощо).

Зазначені негативні соціально-економічні, демографічні і психологічні фактори безпосередньо впливають на місцеве населення, породжуючи в окремих його представників особливе сприйняття життя на курорті як всеосяжного свята відпочинку та розваг.

Підтвердженням цього є також той факт, що 98% злочинів на курортах є корисливою спрямованості. При цьому мотивом скоєння кожного другого з трьох злочинів, спрямованих на заволодіння чужим майном, що були скоєні на території курортів на кримському півострові, було прагнення отримати гроші для відвідування розважальних закладів і подібних місць.

Як показує аналіз думок науковців підвищенню ефективності зі запобігання злочинів підрозділами карного розшуку може сприяти моніторинг, аналіз, прогнозування оперативної обстановки з врахуванням чинників її ускладнення.

Як нами було встановлено раніше переважними на курортах є злочини майнового характеру: крадіжки, розбої, грабежі, шахрайство. Вони вчиняються у громадських та інших місцях, які об'єднує поняття "місця зі складною оперативною обстановкою".

Слід відзначити, що поняття "місце зі складною оперативною обстановкою", є не новим у теорії оперативно-розшукової діяльності (В.О. Біляев, І.Р. Шинкаренко), а також у інших галузях юридичної науки (М.М. Бабаєв, Горяїнов, М.В. Корнієнко) [10 - 11].

Ми згодні з думкою, що в залежності від особливостей конкретного курорту перелік місць зі складною обстановкою буде змінюватися, але при цьому слід враховувати, що основними критеріями виокремлення означених місць та підставами взяття їх під оперативне спостереження з метою запобігання скоєння злочинів можуть бути:

1. Певний ступінь концентрації осіб (специфічне мікросередовище), що скоюють чи потенційно можуть скоювати злочини.

2. Певна кількість та інтенсивність проявлення правопорушень.

3. Обставини, що сприяють концентрації таких осіб та скоєнню злочинів (позитивні та негативні чинники оперативної обстановки).

4. Діяльність ОВС з оперативного прикриття такого місця.

Враховуючи означені критерії та здійснений нами аналіз матеріалів за результатами діяльності підрозділів карного розшуку ГУ МВСУ в АР Крим та ГУ МВС у м. Севастополі такими місцями можуть бути:

- залізничні та автовокзали, а також прилеглу до них територію;
- впорядковані й стихійні ринки різноманітної спеціалізації;
- місця дозвілля й відпочинку (бари, диско бари, дискотеки, клуби, ресторани, казино тощо);
- місця масового відпочинку населення (парки, пляжі, курортні зони);
- місця масових зборів населення (політичні мітинги, демонстрації, народні гуляння тощо);
- житлові квартали, студентські гуртожитки й містечка[13].

Виокремлення означених об'єктів повинно здійснюватися не на підставі їх наявності на території, а на аналізі оперативних даних та складових оперативної обстановки. Це дозволить забезпечити своєчасне оперативне прикриття означених об'єктів, виявити причини та умови скоєння злочинів, осіб від яких можливо очікувати скоєння злочинів, а також спланувати заходи спрямовані на запобігання скоєння злочинів не тільки відносно відпочиваючих але й мешканців курортів та об'єктів державного та приватного майна [14].

Висновки. На підставі здійсненого аналізу можемо констатувати, що ефективність діяльності карного розшуку зі запобігання злочинам залежить від аналітичної діяльності основною складовою якої є моніторинг середі функціонування та аналіз стану оперативної обстановки. Означене дозволяє зробити наступні висновки:

1. Враховуючи сучасний рівень розвитку наукової думки та практику діяльності карного розшуку зі запобігання злочинам можна виділити у складі оперативної обстановки три укрупнені структурні елементи:

- сфера і об'єкти безпосередньої дії з боку підрозділів карного розшуку, здійснюваного ними в процесі оперативно-службової діяльності;

- система управління і функціонування оперативними підрозділами карного розшуку;

- зовнішнє середовище функціонування органів внутрішніх справ, яка виступає як інтегральна складова, що знаходиться в складній взаємозалежності і взаємозв'язку з системою управління підрозділами карного розшуку.

2. АР Крим та його курорти слід розглядати з позицій системно-структурного підходу, що дозволяє визначити особливість оперативної обстановки на курортах АР Крим враховуючи детермінації причинних комплексів їх ускладнення злочинності цих територій у порівнянні з іншими регіонами та визначити особливості запобігання злочинам підрозділами карного розшуку[12].

3. Чинники ускладнення оперативної обстановки:

• сезонність скоєння злочинів – 70% у "високий сезон";

• короточасність та швидка змінюваність відпочиваючих, їх концентрація в місцях загального користування;

• значний рівень безробіття у міжсезоння серед населення віком 18 – 40 років та значний рівень безробіття;

• значне економічне розмежування населення та привабливість швидкого збагачення за рахунок шахрайства відносно відпочиваючих;

• наявність міжетнічних протиріч на підставі перерозподілу землі;

4. Модель організації роботи карного розшуку щодо запобігання вчиненню злочинів детермінується характером соціальних функцій і цільовим призначенням курорту, а також рівнем соціально-економічного розвитку регіону, де він розташований.

5. Діяльність карного розшуку з запобігання злочинам, ще не відповідає вимогам часу. Цьому може сприяти моніторинг, аналіз, прогнозування оперативної обстановки з врахуванням чинників її ускладнення та розташування на території обслуговування місць зі складною оперативної обстановкою.

6. Місцями зі складною оперативною обстановкою на курортах Криму є:

- транспортні вузли: залізничні та автовокзали, а також прилеглу до них територію;
- об'єкти оптової та роздрібною торгівлі: впорядковані й стихійні ринки різноманітної спеціалізації;
- місця дозвілля: й відпочинку торгівельно – розважальні комплекси, бари, диско бари, дискотеки, клуби, ресторани, казино тощо);
- місця масового відпочинку: парки, пляжі, курортні зони, набережні, місця розташування атракціонів, місця водних атракціонів, парки, аквапарки, території розташування розважальних комплексів;
- місця масових зборів населення (політичні мітинги, демонстрації, народні гуляння тощо);
- місця проживання: пансіонати, санаторії, готелі, житлові квартали з приватними установами для поселення відпочиваючих, гуртожитки й студентські містечка[15].

Література:

1. Антонов К.В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань: теоретичні і організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів ДСБЕЗ: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / К.В. Антонов. – К., 2006. – 31 с.
2. Долженков О.Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами ОРД ОВС: Дис. д-ра юрид. наук: 21.07.04 / Долженков Олександр Федорович – Х., 2002. – 445 с.
3. Дубко Ю.В. Управління органами внутрішніх справ в особливих умовах: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Дубко Юрій Валентинович. – Х.: НУВС, 2004. – 38 с.
4. Корнієнко М.В. Сучасні правові та організаційні засади протидії спеціалізованих підрозділів ОВС організованій злочинності: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / М.В. Корнієнко. – К., 2004. – 34 с.
5. Орлов Ю.Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теоретичні, правові та організаційно-тактичні проблеми): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / Ю.Ю. Орлов. – К., 2008. – 34 с.
6. Ортинський В.Л. Теоретичні основи, правові та організаційні проблеми протидії нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / В.Л. Ортинський. – Х., 2004. – 36 с.
7. Снігерьев О.П. Діяльність органів внутрішніх справ на залізничному транспорті щодо боротьби з організованими злочинними групами: Автореф.

дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 "Кримінальний процес; криміналістика; судово-експертиза" / О.П. Снігер'єв. - Х.: НЮА України ім. Я. Мудрого, 1996. - 34 с.

8. Шинкаренко І.Р. Оперативно-розшуковий моніторинг, як засіб пошуку ознак організованої злочинності / І.Р. Шинкаренко // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. - 2001. - № 3. - С.180-189.

9. Ященко В.А. Філософсько-правові засади оперативно-розшукової діяльності: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.12 "Філософія права" / В.А. Ященко. - К., 2005. - 31 с.

10. Сілоков В.О. Організація і тактика розкриття серійних розбійних нападів: Дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / В.О. Сілоков. - Х., 2003. - 264 с.

11. Тарасенко В.Є. Удосконалення агентурної роботи підрозділів карного розшуку міськрайвідділів органів внутрішніх справ: (за матеріалами східного регіону України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / В.Є. Тарасенко - Львів.: Льв.ДУВС, 2006. - 20 с.

12. Черкасов Ю.Є. Агентурна робота в органах внутрішніх справ України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / Ю.Є. Черкасов. - Х.: НУВС, 2003. - 19 с.

13. Филонов В.П. Состояние, причины преступности в Украине и ее предупреждение: Монография. - Донецк: Изд-во "Донецчина", 1999. - 640 с.

14. Алфьоров С.М. Діяльність органів внутрішніх справ по протидії злочинності у курортних регіонах (кримінологічне дослідження на матеріалах Запорізької області): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 - "Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право" // С.М. Алфьоров. - Х., 2003. - 197 с.

15. Мозеров В.И. К вопросу о криминологической классификации городов-курортов // Вопросы совершенствования деятельности аппаратов милиции. - М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. - С. 20 - 26.

Стаття надійшла до редколегії 15.01.2010 р.

Т.О. Лоскутов

ЕФЕКТИВНІСТЬ СЛІДЧОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

У схваленій у 2008 р. Концепції реформування кримінальної юстиції України зазначено, що реформування кримінальної юстиції спрямоване на зміну підходів до оцінки ефективності діяльності органів системи кримінальної юстиції¹. Важливе місце у системі органів кримінальної

¹ Див.: Концепція реформування кримінальної юстиції України, схвалена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 // Офіційний вісн. України. - 2008. - № 27. - С.28.